

# GREKÇE ANONİM OSMANLI TARİHİNİN KAYNAKLARI \*

(1374-1421)

Doç. Dr. ŞERİF BAŞTAV

Vaktiyle S. Ricci <sup>1</sup> ve Sp. Lampros <sup>2</sup> tarafından ilim âlemine tanıtilen Vatikan'daki Barberina kütüphanesinin 111 numarada kayıtlı Grekçe Anonim Türk tarihini, müteakiben Macar âlimi Moravcsik <sup>3</sup> ve Gyöni <sup>4</sup> işlemişler ve son zamanlarda da Atinalı bir müdekkik bu eserden müteaddit defa faydalandıktan başka kısım kısım neşrini ikmal etmiştir <sup>5</sup>.

1374—1512 yılları Osmanlı Türk tarihinden bahseden ve bilhassa XV. asır Türk tarihi bakımından mühim olan bu kaynak üzerinde biz de az önce bir tetkik yapmış, eserin mahiyeti ve müellifi hakkında elde ettiğimiz neticeleri neşretmiştik <sup>6</sup>.

Şimdi burada, eserin kaynaklarına dair yaptığımız araştırmanın bir kısmını (1374—1421) hülâsaten tanıtıyoruz.

\* 15-21 Eylül 1955 de İstanbul'da toplanan X. Milletlerarası Bizans Tetkikleri kongresinde okunan tebliğ.

<sup>1</sup> S. Ricci: Liste sommaire des manuscrits grecs de la bibliotheca Barberina, *Revue des Bibliothèques* 17 (1907), s. 81-125.

<sup>2</sup> Sp. Lampros: *Neos Ellinomnimon* 5 (1908), s. 455-456.

<sup>3</sup> Gyula Moravcsik: *Praktika tis Akadimias Athinon* (1930), s. 447-450; *Macar tarihinin Bizans kaynakları* (macarca), Budapeşte 1934, 238-240; *Byzantionturcica* I. 160; II. (1943) Passim.

<sup>4</sup> Matyas Gyöni, *Bizans kaynaklarına göre Macaristan ve Macarlar* (macarca) Budapeşte 1938.

<sup>5</sup> G. Th. Zoras: İstanbul'un zabtı ve Fatih sultan Mehmet'in hükümdarlığı (rumca), Atina 1952; I. Murat, I. Bayezit, Süleyman, Musa ve Mehmet'in saltanatları (rumca), Atina Edebiyat Fakültesi Yıllığı, II. seri, IV. C. (1953—1954), 219-262; *Türk sultanlarından II. Bayezit ve I. Selim'in hâkimiyetleri*, *Bizans Tetkikleri Cemiyeti Yıllığı* 23 (1953), 415-444.

<sup>6</sup> Şerif Baştav: XVI. asırda yazılmış grekçe anonim Osmanlı tarihine göre İstanbul'un muhasarası ve zabtı, *Belleten XVIII*, 69 (1954 Ocak), 51-82.

## I. MURAT VE BAYEZİT DEVRİ KAYNAKLARI

Anonim'de I. MURAT'ın oğlu SAVCI ile Bizans İmparatoru'nun oğlu ANDRONİKOS'un babalarına karşı müştereken baş kaldırmaları hakkındaki kayıt (111<sup>r</sup>), Bizans kaynaklarından Halkondil'in (I. 36-42) verdiği malûmata benzerse de, Anonim Halkondil'den daha mufassaldır. Hattâ, Anonim'in hıristiyan prenslerinin katli hakkındaki kaydı, Halkondil'in naklettiği şekilden daha da doğrudur.

Selânik valisi ve Bizans veliahtı MANOEL'in Türklerin elinde bulunan *Fera* (*Serez*) kal'esini zabt etmek istediği hakkındaki kayıt (111<sup>r</sup>, 111<sup>v</sup>) ise, temamlı Halkondil'in verdiği izahata (I. 42-45) uymaktadır ve sadece onun bir hülâsası mahiyetindedir.

Bütün muasır Bizans ve Garp kaynaklarından ayrılarak Anonim, Bizans İmparatoru İOANNES'in 1369 da, yardım aramak üzere Garba yaptığı seyahatı, KANTAKUZENOS'a maleder. Diğer Bizans kaynaklarında nakledilen İmparator'un bu seyahat esnasında Venedikli tüccarlar tarafından hapsedildiği rivayeti de tabiatile KANTAKUZENOS'a maledilmiştir. Fakat bu gün bu hapis hikâyesinin asılsız olduğu tebeyün etmiştir.

Anonim'in I. *Kosova* muharebesine dair kaydı (112<sup>v</sup>-113<sup>r</sup>), Halkondil'in izahatına çok yakın olmakla beraber, yine de ondan farklı ve daha mufassaldır. Bu hikâyede Anonim'in anlattığı gibi, Sırp kralı LAZAR'ın bir kızı Moldavya prensinde değil, Halkondil'in bildirdiği gibi Bulgar kralı ŞİŞMANDA'dır. Anonim'in bu bahisteki malûmatı orijinaldir.

*Kosova* muharebesi esnasında I. MURAT'ın şehit edilmesine dair iki ayrı rivayet, Halkondil'de (I. 50) de mevcuttur. Yalnız sultan MURAT'ın kaatili, Anonim tarafından MİHAİL adıyla zikredildiği halde, Halkondil ve diğer kaynaklarda MİLOIS (tür. MİLOŞ) adı altında görülür ve bu şekil doğrudur. Halkondil'in naklettiği ve Türklerin sultan MURAT'ın muharebeden sonra şehit edilmiş gibi kabul edilmesine dair üçüncü rivayeti, Anonim tanımaz.

Sultan MURAT'ın şehadeti hâdisesinden sonra, yabancı elçileri *çavuşlar*'ın sultanın huzuruna sevkettikleri tarzındaki kayıt, bazı modern tarihçiler tarafından da kabul edilmesine rağmen, doğru görünmüyor.

I. MURAT'ın seciyesi ve ahlâkı hakkındaki izahat (113<sup>r</sup>) doğru ise de Anonim'in I. MURAT'ın 23 yıl hükümdarlık ettiğini kabul et-

mesi varit bulunmadığından başka bu kayıt Halkondil'den de alınmamıştır; zira Halkondil (I. 50-51), sultan MURAT'ın 30 yıl hükümdarlık ettiğini kabul eder ve bu doğrudur.

Anonim'in YILDIRIM BAYEZİT hakkında verdiği malumat (13<sup>v</sup>-27<sup>r</sup>), bazı hatalarına rağmen, esasında doğrudur ve birçok noktada Halkondil'in verdiği malûmata uyar. Fakat Halkondil'de bulunmayan bazı kayıtları ihtiva etmesine mukabil, Halkondil'in verdiği bütün tafsilâtı ihtiva etmemesi, Anonim'in müstakil bir kaynak vasfını gösterir.

Halkondil (I. 53) gibi Anonim de (13<sup>v</sup>), BAYEZİT'in YAKUP'tan küçük olduğunu kabul eder. Halbuki BAYEZİT, MURAT'ın büyük oğludur. Anonim BAYEZİT'in *vezir* tarafından sevildiğini, Halkondil ise *saray halkının* BAYEZİT'e taraftar olduğunu yazar. Anonim'in bu kaydı Dukas'a daha yakındır. Yalnız Dukas, SAVCI ile YAKUP'u karıştırmıştır (16-17).

YAKUP'un öldürülmesi hakkında Anonim, "kendilerinde âdet olduğu gibi hemen onu boğdu" diyorsa da, Halkondil daha vazih ve doğru bir ifade ile Türklerde hanedana mensup birinin demirle öldürülmesi muvafık olmayacağı kanaatının mevcut bulunduğunu ve bunların boğdurulması icabettiğini yazar.

YILDIRIM BAYEZİT'in *Bulgar kralı* MARKO üzerine sefer yaptığı ve MARKO'nun muharebe esnasında öldürüldüğü hakkındaki kayıt (13<sup>v</sup>), tarihî vakialara uymuyor. Zira, MARKO türklerin vassalidir ve 1371 *Çirmen* muharebesinde öldürülen Sırp prensi gaasıp VUKAŞIN'ın de oğludur. Anonim burada halk arasında yaşayan kuvvetli efsane unsurunu tarihî hâdiselerle karıştırmıştır.

BAYEZİT'in birçok aileyi Anadolu'dan Üsküp taraflarına yerleştirdiği hakkındaki kayıt, Halkondil'den başka Türk kaynaklarıyla da teyyüt etmektedir. Yalnız fazla olarak Halkondil bu ailelerin "Rumelin'den ve Anadolu'dan" nakledildiklerini yazar (I. 54).

BAYEZİT'in Paleologlar'ın aile kavgalarına müdahale ettiğini bildiren Anonim'in kaydı doğru ise de (14<sup>r</sup>) Anonim, yukarıda SAVCI ile beraber isyan ettiğini bildirdiğimiz ANDRONİKOS'un oğlu IOANNES ile amcası imparator MANOEL'i kardeş saymakla hataya düşmüştür. Bu IOANNES'in BAYEZİT ile olan temasları hakkındaki kayıt ta tashihe muhtaçtır. Bunun dışında hikâye Halkondil'in kaydına çok yakındır. (I. 55).

Anonim'in *Filadelfia (Alaşehir)*-nın zabtına dair kaydı (14<sup>v</sup>), temame ile Halkondil'in verdiği malûmata (I. 55) uyarsa da ondan daha mufassaldır.

Yine Anonim'de BAYEZİT'in ilk Anadolu fütuhâtına dair verilen kayıt (14<sup>v</sup>-15<sup>r</sup>), eserin hem vuzuhsuz hem de eksik bir kısmıdır. Burada Anadolu beylerinin isimleri yanlış yazıldıktan başka, hikâye Halkondil'den (I. 59) nakledilmiş ve orada olduğu gibi hâdiseler II. MURAT devri vak'alarıyla karıştırılmıştır. Bu sebeple burada adları kaydedilen beyliklerin tâyininde güçlük çekiyoruz.

Tesalya ve More seferleri hakkındaki malûmat, diğer kaynaklarla ve bilhassa Halkondil (I. 61-62) ile tetabuk etmektedir. Yalnız, Anonim'in galiba İtalyan telâffuzunun tesiri ile *Domeçia* diye yazdığı Tesalya şehrinin adını, Halkondil *Domokie* (türklerin *Domike*'si) şeklinde yazar.

*Nigbolu* muharebesinden bahseden toplu hikâye (15<sup>v</sup>-17<sup>r</sup>), Halkondil'den tamamen müstakil olduktan başka tarihî vakialara uygun ve orijinaldir. Halkondil'de (I. 64-70) SİGİSMUND'un muharebeden önceki muhabere safhası ve diplomatik faaliyeti uzun uzadıya anlatılmakta fakat Anonim'de tafsil edilen muharebenin cereyanı hakkındaki malûmat, iki satırla hulâsa edilmektedir.

Anonim *Nigbolu* muharebesi sebebinin, BAYEZİT'in macarlar aleyhinde yürümesinde görmesi isabetli bir hükümdür. SİGİSMUND ordusunun takibettiği yol da doğru olarak kaydedilir ve Anonim müellifi bu kaydile birçok modern tarihçiden ziyade hakikate yaklaşmıştır. Fakat muharebenin cereyan ettiği Tuna'nın sağ sahilindeki *Nigbolu* kal'esi ile vaktiyle, bu günki *Preveza*'nın yakınında inşa edilmiş bulunan *Nikopolis*'i karıştırır.

Yalnız, *Nigbolu* muharebesi hakkında iki ayrı kaynak kullandığı anlaşılan müellif, hikâyeyi anlatırken tenkidinin zaif olmasından dolayı bir ittiradsızlığa düşmüştür. Fransızların ihtiyatsızlığı ve macarların hasedi yüzünden Haçlı ordusunun muharebeyi kaybettiğini yazması, bâriz bir hıristiyan görüşüdür. Bu muharebe hakkında müellifin mütenevvi kaynak kullandığı da anlaşılmaktadır. Meselâ Türk ordusunun nizamı hakkındaki kayıt, *haham JOZEF*'in kaydını hatırlatır.

Türk ordusunun mevcudu hakkında verdiği rakamlar ise çok kabarıktır. Esasen Anonim müellifi, burada kendi kayıtlarile de

tezada düşer ve bu cihet onun kullandığı kaynaklarda rastladığı malûmatı, tenkitsiz olarak eserine naklettiğini gösterir. Halbuki, iki taraf ordularının sayısını 80-100 bin raddelerinde kabul etmek isabetli olacaktır.

Anonim Türk tarihinin, muharebenin cereyan ettiği günü, *saint Michel* yortusunun arefesi olarak kabul etmesi doğrudur. Fakat bu muharebede 60 bin Türk'e mukabil ancak 20 bin hıristiyan öldürüldüğünü beyan etmesi isabetli değildir ve modern tarihçiler iki taraf mecmu zayıyatının 10 bin kadar olduğunu kabule mütemayildirler.

Yıldırım BAYEZİT'in Kosova muharebesinden sonra Rumelin'de giriştiği akınlara dair Anonim'in naklettiği kayıtlar da yine Halkondil'e benzer. BAYEZİT'in *Budin*'i almak istediğini Halkondil de yazar ve *nikris* hastalığı buna engel olmuştur; yalnız, Halkondil'e göre hastalık ayaklardadır (I. 71).

Eflak prensi MİRÇE üzerine yapılan sefere dair malûmat ta Halkondil'in kayıtlarına benzer; lâkin Anonim bu hususta daha mufassaldır. Fakat Halkondil'in (I. 71-73) Olahların sayısı ve hayat tarzı hakkında verdiği izahat Anonim'de bulunmaz. Bundan başka, Eflak seferi EVRENOS Paşa idaresinde yapılmıştır. Halkondil ve ondan faydalanan Anonim, bu seferin BAYEZİT idaresinde icra edildiğini kabul etmekle hataya düşerler. Anonim'in kaydettiği ve EVRENOS'un padişaha Eflak üzerine gitmemesi hususunda öğütte bulunması orijinaldir.

İstanbul'un YILDIRIM BAYEZİT tarafından abluka altına alınması hakkında verilen malûmat (17<sup>v</sup>-23<sup>r</sup>), aslında Halkondil'in hikâyesine benzemekle beraber, bazı yanlışlara da rastlanır. Halkondil gibi (I. 74-77) Anonim de BAYEZİT'in meşhur *Serez toplantısında* İsparta despotu THEODOR'a yaptığı hakaretin bu sefere sebep olduğunu kabul etmekle yanılır. Zira Serez toplantısı 1394 de yapılmıştır; bundan başka Anonim biraz sonra (18<sup>r</sup>), THEODOR'u Andronikos'un oğlu IOANNES ile karıştırır. Fakat Halkondil (I. 75) de bu cihet vazıhtır. Diğer taraftan, hıristiyan prenslerin bu toplantıyı müteakip BAYEZİT'e yüz çevirdiklerini kabul etmek daha doğrudur.

Halkondil'in (I. 76), *Kolhid Türk emirinin harem*i diye yazdığı ve imparator MANOEL'in kendisine metres edindiği kadın, Anonimde *Trabzon Türk İmparatoru'nun kızı* olarak gösterilmiştir ve tetkikimiz neticesinde Trabzon imparatorunun kızı bulunan EUDOXIA adındaki

bu hanımın daha önce Niksar hâkimi TACÜDDİN ile evli bulunduğu anlaşılmıştır.

Anonim (18<sup>v</sup>), Serez toplantısından sonra vassallik hizmetlerini yerine getirmiyen imparatora YILDIRIM'ın ALİ adındaki *çavuşbaşısını* gönderdiğini yazar; halbuki Halkondil bunun *büyük vezir ALİ paşa* olduğunu bildirir (I. 76-77) ve bu doğrudur.

Bizans İmparatoru MANOEL'in 1399-1403 de yardım aramak üzere Garbe yaptığı seyahat hakkındaki malûmat ta (23<sup>r</sup>), daha kısa olmakla beraber Halkondil'in kayıtlarına uymaktadır. Türklerin More üzerine yaptıkları büyük akına dair hikâyeye (23<sup>r</sup>-23<sup>v</sup>), doğru olduğu gibi, müellifin bu hususta Halkondil (I. 91-92) den başka kaynaklar kullandığı da anlaşılıyor.

30 bin esirin Anadolu'ya nakledildiğini daha önce Halkondil ihtiyatla karşılamış ve PHRANTZES kabul etmiştir. Modern tarihçiler tarafından da kabul edilen bu kaydı, Anonim hakikat gibi nakletmektedir. Evrenos Bey'in Makedonya ve Arnavutluk üzerine yaptığı sefere dair malûmatı, Halkondil'de (I. 92-93) daha mufassal olarak buluyoruz.

YILDIRIM BAYEZİT'in son Anadolu fütuhâtına dair Anonim'in kısaca naklettiği rivayet (23<sup>v</sup>-24<sup>r</sup>), Halkondil'de biraz daha mufassal olarak bulunmakta ve Halkondil'in bu husustaki ifadesi Aşıkpaşazade (İst. 76)nin kaydına çok benzemektedir.

TİMUR'un BAYEZİT'e *etçi gönderdiği* hakkındaki Anonim'in kaydı da Halkondil'den alınmıştır ve aralarında fark cüz'idir. Bunun dışında Anonim'de BAYEZİT'le TİMUR arasındaki münasebata dair verilen malumat (24<sup>r</sup>-27<sup>r</sup>), Halkondil'in hülâsasıdır (I. 136, 145, 147). Muharebenin son safhası hakkında Anonim'in verdiği malûmat ise Halkondil'den müstakildir.

BAYEZİT'in esaretinden sonra Sırp prensesini kurtarmak üzere Bizanslıların hazırlık yapmış olduklarına dair Anonim'in kaydı (26<sup>r</sup>), Halkondil'de yoktur. Keza aynı yerde, BAYEZİT'le TİMUR arasında cereyan ettiği bildirilen konuşma da Halkondil'de biraz farklıdır (I. 146).

Anonim (26<sup>v</sup>), TİMUR'un BAYEZİT'in karısını getirterek baldırlarına kadar elbiselerini yırttığını ve bağlı bulunan BAYEZİT'e hakaret ettirdiğini yazar; bu kayıtlara Halkondil'de rastlanmaz ve TİMUR'un BAYEZİT'i altın zincirle boğazından bağlayarak gittiği her

yerde dolandırdığı hakkındaki kaydı da Halkondil vermez. Esasen doğru olmıyan hikâyenin bu kısmı ve TİMUR'un atına binerken BAYEZİR'in sırtına basarak çıktığı rivayeti, Garp kaynaklarında XVI. asırda teşekkül eden rivayetlerin tesiridir.

Halkondil ve ona dayanan Anonim'in, BAYEZİR'in ölümünü TİMUR'un 1402-103 de kışladığı *Ionia*'da göstermeleri hatalıdır ve YILDIRIM BAYEZİR'in 1403 baharında *Akşehir*'de vefat ettiği malûmdur.

Anonim, BAYEZİR'in 1398 de vefat ettiğini ve 25 yıl hüküm sürdüğünü yazar ki her iki kayıt ta yanlıştır. İkinci kayda yalnız Halkondil'de rastlanır (I. 152). Halbuki BAYEZİR'in 14 yıla yakın hükümdarlık ettiği malûmdur.

BAYEZİR'in cesareti ve seciyesi hakkındaki malûmatı Anonim, Halkondil'den (I. 96, 152) nakletmiştir. Yalnız Anonim, BAYEZİR'in *Yıldırım* lakabını rumcaya daha doğru tercüme etmiştir (ἀστροπη).

#### FETRET DEVRİ KAYNAKLARI

Anonim'de Fetret devrine tahsis edilen kısım (27<sup>r</sup>-31<sup>v</sup>), kısa olmakla beraber mühimdir. BAYEZİR'in vefatı ve SÜLEYMAN Çelebi'nin cülûsu tarihleri olarak kabul edilen 1398 ve 1411 yılları hatalıdır.

SÜLEYMAN Çelebi ile MUSA arasındaki münasebetlere dair verilen malûmat, Halkondil'in kaydı ile (I. 161-163) büyük bir yakınlık gösterirse de Anonim daha mufassaldır.

Anonim tarafından MİRÇE ve MUSA Çelebi hakkında verilen malûmata (27<sup>v</sup>), Halkondil'de rastlanmamaktadır. SÜLEYMAN Çelebi'nin *kir* THEODOR'un kızı ile evlendiği hakkındaki Anonim'in kaydını Halkondil (I. 161) de aramak muvafıktır.

Anonim'de MUSA'nın kuvvetleri arasında bulgarların da bulunduğu kaydedilir ki Halkondil'de tesadüf edilemiyen bu malûmatı İslâv kaynakları teyit etmektedirler. Halkondil, Sırp despotu STEFAN'ın Bizans İmparatoru'nun teşviki'le MUSA'yı terkettiğini yazdığı halde (I. 162), Anonim bu kaydı MUSA'yı terketmediği mânasına kabul etmiştir. Halbuki Halkondil'in bu husustaki malûmatı daha doğrudur.

Anonim'in MUSA ile SÜLEYMAN'ın ilk karşılaşmasına dair kaydı biraz karışık olmakla beraber, Halkondil'dekinin aynıdır (I. 162). Bu muharebeden sonra MUSA'nın tekrar Bulgaristan'a gittiği hakkın-

daki Anonim'in kaydı yine Halkondil'den alınmıştır (I. 163); fakat Anonim'deki bazı cümlelere Halkondil'de rastlanmamaktadır. SÜLEYMAN ve MUSA'nın seciyeleri hakkındaki Anonim'in kaydı (28<sup>v</sup>) da Halkondil'den nakledilmiştir.

Halkondil, Anonim'in paşalar tarafından gönderildiğini bildirdiği mektuptan bahsetmez; fakat burada kaydedilen cümleler hemen aynen Aşıkpaşazade (82) de geçer. SÜLEYMAN ve MUSA'nın son mücadeleleri hakkındaki Anonim'in bazı kayıtlarına Halkondil'de rastlanıyorsa da Halkondil'in bu husustaki kaydı daha doğru görünüyor (I. 164-165). SÜLEYMAN'ın öldürülmesine dair olan malûmat, Anonim'de Halkondil'den farklı ve daha temamdır; fakat Anonim'in dediği gibi MUSA, SÜLEYMAN'ın çocuklarını öldürmemiştir.

SÜLEYMAN ve MUSA boğuşması hakkında Türk ve Bizans kaynaklarının verdiği malûmatı şöyle hulâsa edebiliriz: SÜLEYMAN'ın sefaheti üzerine Türk ümerasının MUSA'yı daveti hakkındaki Anonim'in kaydını Aşıkpaşazade te'yit eder. EVRENOS Bey ile Yeniçeriağası HASAN'a dair kayıtlarını, Halkondil ile Neşri ve Sadettin itmam ederler. SÜLEYMAN'ın İstanbul'a gittiği ve imparatorudan yardım talep ettiği kaydı diğer kaynaklarda görülmez, esasen de yanlıştır. SÜLEYMAN'ın firarı ve öldürülmesine dair Anonim'in naklettiği kısa kaydı Halkondil, Dukas, Neşri ve Sadettin ikmalederler. SÜLEYMAN'ın bir giriş parçasıyla boğdurulduğu ve çocuklarının da öldürüldüğü yalnız Anonim'de nakledilir.

Anonim'de (29<sup>r</sup>-31<sup>v</sup>), MUSA Çelebi hakkında verilen malûmat, anahatlarında Halkondil'in (I. 165-172) kayıtlarına uymakla beraber bazı kayıtlarını Halkondil tanımaz; lâkin Halkondil'in verdiği malûmat daha etraflıdır.

Anonim tarafından MUSA'nın Bulgaristan'a sefer yaptığına dair verilen kaydı, Bizans kaynakları bilmezler; lâkin Türk ve İslâv kaynaklarından bunun doğru olduğu tebeyyün etmektedir.

Anonim, MUSA Çelebi'nin Bulgaristan'ın birinci ve müstahkem kalesi olan *Semendre* üzerine sefer ettiğini yazarsa da, Halkondil'den alınan bu kayıt bir anakronizmdir; STEFAN ve LAZAR'ın kayınbiraderi dediği STEFAN da Sırp kralı LAZAR'ın kızından dünyaya gelen torunu CORC BRANKOVIÇ'tir; Semendre ise Sırbistan'ın mühim bir kalesidir. Hâdis 1439 da cereyan eden II. MURAT'ın Semendre seferi ile karıştırılmıştır. Anonim'in kaydettiği BLATİKAS adı da doğru



kullanılmamıştır; ismin doğrusu MLADEN olacaktır. Sair kaynaklara dayanarak MUSA'nın Semendre üzerine yaptığı kaydedilen seferin NVO BRDO üzerine yaptığı seferle karıştırıldığını kabul etmek gerekir.

Anonim'de rastlanan MUSA'nın İstanbul muhasarasına dair kayıt ta Halkondil'den alınmıştır ( I. 166 ). MUSA'nın Anadolu'daki beylerle sulh halinde bulunduğu (30<sup>r</sup>) kaydını hemen aynen Halkondil de (I. 166) nakleder; fakat bunun diğer kaynaklarla te'yidi mümkün değildir.

Anonim'de ORHAN vak'ası ile Çelebi MEHMET'in ilk Avrupa'ya geçmesi hâdisesi de birbirine karıştırılmıştır. Halkondil'de bu cihet kısa olmakla beraber vazıhtır (I. 166-168). Anonim'in, MUSA'nın hücumlarından bizar kalan Bizans İmparatoru'nun Çelebi MEHMET'e müracaat ettiği hakkındaki kaydı Dukas'ın (94) kaydına benzer; buna mukabil Halkondil, Türk kaynakları gibi, MUSA'ya karşı Bizans'ın yardımını temin maksadı ile Çelebi MEHMET'in imparatora müracaat ettiğini kabul eder.

Anonim'de hikâyenin ORHAN'a taallük eden kısmı hemen temamiyle Halkondil'in (I. 166-167) kaydına uyar; lâkin Halkondil daha mufassaldır. Anonim ORHAN'ı MUSA'nın kardeşi saymakla hataya düşer; bundan başka (30<sup>v</sup>), bir Sırp prensinin adı olan BOGDAN ismini, memleket adı sayarak *Bogdania* diye yazmıştır ki Halkondil'de bu ismin bir şahıs adı olduğu (I. 167) tasrih edilir. BAYEZİT'in oğlu İSA hakkındaki kayıt ta (30<sup>v</sup>) ihtiyatla karşılanmak icabeder; zira Halkondil'den mülhem olduğu anlaşılan bu kaydın sarih olmadığı ve Halkondil'in de iki İSA'dan bahsettiği görülmektedir ki (I. 159) her iki müellifin bahsettiği İSA'nın İstanbul'da hıristiyan dinini seçen KASIM ile karıştırıldığını kabul etmek icabediyor.

Çelebi sultan MEHMET'in hayatına dair nakledilen hikâyeye (30<sup>v</sup>-31<sup>r</sup>) Halkondil'den başka bir kaynaktan rastlamıyoruz. Bununla beraber aralarında bazı farklar vardır ve Halkondil daha mufassaldır. Buna rağmen Anonim'in, Halkondil'de bulunmayan bazı kayıtları ihtiva ettiği görülmektedir. Anonim, MEHMET'i BAYEZİT'in hizmetkârları beslediğini ve büyüyünce bir *kirişçiye* verdiklerini yazdığı halde, Halkondil bu işi MUSA ve İSA Çelebilere atfeder. Bundan başka, MEHMET'e atfedilen bu *kirişçi-güreşçi* sıfatı da henüz izaha muhtaçtır.

Anonim ve Halkondil'in naklettikleri gibi, Ankara muharebesi esnasında Çelebi sultan MEHMET'in küçük bir çocuk olmadığı diğer

kaynaklarla sabittir ve Çelebi MEHMET'in bu sıralarda 20 yaşlarında bir delikanlı olduğu anlaşılmaktadır.

MUSA ve MEHMET'in ilk karşılaşmalarına dair malûmat, Anonim'de (34<sup>v</sup>) çok kısa ise de Halkondil'de (I. 168-169) etraflı olarak mevcuttur. MUSA Çelebi ile Sultan MEHMET'in ikinci muharebesine dair kayıt Halkondil'de (I. 169-170) daha kısadır ve Anonim, Halkondil'de bulunmayan bazı kayıtları ihtiva eder.

### ÇELEBİ SULTAN MEHMET DEVRİ KAYNAKLARI

*Çelebi* sultan MEHMET devrine tahsis edilen kısım (31<sup>v</sup>-35<sup>r</sup>), yine Halkondil'e (I. 172-204) çok benzemekle beraber, burada da farkeden taraflar göze çarpar. Nitekim I. sultan MEHMET'in tahta çıktıktan sonra ordusuna ve kendisine yardım edenlere bol ihsanlarda bulunduğu hakkındaki Anonim'in kaydı (31<sup>v</sup>), Halkondil'de pek kısadır. Halkondil'in Çelebi MEHMET tarafından Eflak prensi üzerine bir ordu gönderildiğini nakletmesine mukabil, Anonim bizzat padişahın Eflak üzerine yürüdüğünü bildirir ve bu cihet Türk kaynaklarıyla de te'yit edilebilir. Yine Halkondil, bu sefer sonunda padişahın Eflak prensini vergi vermeğe mecbur ettiğini bildirmesine mukabil Anonim, daha doğru bir ifade ile, daha önce vermekte olduğu vergiyi ödemeğe icbar ettiğini yazmaktadır. Halkondil'den fazla olarak Eflak prensinin padişahı muharebelerinde takibedeceğini yazması, Neşri'nin bir kaydı ile teyyüt etmektedir (536).

Sultan MEHMET'in aynı suretle imparatorla da sulh yaptığına dair Anonim'in kaydı (32<sup>r</sup>) doğru değildir. Burada belki de Sultan MEHMET'in imparator'a karşı vaatleini yerine getirdiği ifade edilmiş olacaktır.

Anonim'in İSFENDİYAR oğlu İSMAİL Bey hakkındaki malûmatı da Halkondil'den alınmış (I. 173) olmakla beraber, burada da anakronizm vardır. Hâdis II. Sultan MEHMET devrinde 1459 yılında cereyan eden bir seferle karıştırılmıştır. Bundan başka, Anonim ve Halkondil'in hikâyeleri arasında da bazı farklar mevcuttur. Anonim ve Halkondil'in Çelebi sultan MEHMET zamanında yapılan Samsun ve Canik seferlerini FATİH devri hâdiseleriyle karıştırdıkları anlaşılmaktadır. Nitekim daha çok zaman önce Hammer bu yanlışlığı görmüş fakat izah edememiştir.

Venedik donanması ile Türk donanması arasında cereyan eden muharebeyi (32<sup>v</sup>-33<sup>r</sup>), Halkondil'de büyük farklar olmaksızın görüyoruz (I. 188-189). Ancak, Anonim'e göre 131 Türk kadırgasının düşman eline düşmesine mukabil, Halkondil daha doğru sayı ile 13 kadırgadan bahseder; Dukas, yakalanan Türk gemilerinin sayısını 27 kabul eder.

Anonim tarafından DÜZME MUSTAFA hakkında verilen malûmat (33<sup>r</sup>-33<sup>v</sup>), Halkondil'de daha mufassal olarak bulunur (I. 190-192). Buna rağmen Anonim, Halkondil'de bulunmayan bazı kayıtları ihtiva eder. Meselâ, MUSTAFA'nın Eflak'tan dönerken Bizanslılar tarafından yakalandığı hakkındaki kayıt hem Halkondil'e uymuyor hem de doğru değildir. Anonim, MUSTAFA'nın Selânik'e geçtiğini bilmediği için bu hataya düşmüş olacaktır.

Anonim'in imparator ailesi ve Yunanistan hakkındaki malûmatı (33<sup>v</sup>-34<sup>v</sup>), Halkondil'in hulâsası olmakla beraber (I. 192-203), bazı farklı kayıtları da nakleder.

İmparatorluğun bölünmesinin zaafına sebep olduğu hakkındaki cümleler (33<sup>v</sup>), Halkondil'de bulunmadığı gibi KONSTANTİN hakkındaki malûmat ta mevcut değildir. Selânik'in 25 bin floriye satıldığı haberini de Halkondil bilmez.

Sultan MEHMET'in Romalıların kendisini çok sevdiklerini bildiği (34<sup>v</sup>) hakkındaki cümle de Halkondil'de görülmez; bundan başka Sultan MEHMET'in vasiyetine dair olup "... büyük bir şecaat göstermişti" (34<sup>v</sup>-35<sup>r</sup>) kelimelerine kadar olan kısım da Halkondil'de yoktur; diğer kaynaklarda rastlamadığımız bu malûmatı nereden aldığını da bilmiyoruz. Anonim'in naklettiği ve Çelebi Sultan MEHMET'in hastalığına dair kelimeler de Halkondil'den alınmıştır. Bu husustaki malûmatın Aşıkpaşazade (94) ve Neşri'ye (551) tetabuk ettiği görülmektedir. Lâkin Türk kaynakları Anonim ve diğer Bizans kaynaklarında bahsedildiği gibi padişahın iki değil fakat beş oğlu ve yedi kızı olduğunu kaydederler.

Anonim, Sultan MEHMET'in 1429 da vefat ettiğini ve 12 yıl hüküm sürdüğünü yazarsa da, Çelebi Sultan MEHMET 1421 de vefat etmiş ve sekiz yıla yakın hüküm sürmüştür. Anonim'de Sultan MEHMET'in

devlet adamları hakkında rastladığımız sitayişkâr cümlelerin Hal-kondil'in (1.204-205) hülâsası olduğu şübhesizdir \*.

---

\* Yazımız matbaaya verildikten sonra Γ. Θ. Ζώρας, Anonim'in II. Murat devrine taalluk eden kısmını da neşrederek eseri itmam etmiştir: II. Murat'ın saltanatı (rumca), Atina Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yıllığı, II. seri, VI. C. (1955-1956), s. 178-224.

Yalnız, burada bir noktaya temas etmeden geçemeyeceğiz; Zoras, bu kısmın başına yazdığı önsözde: "Müellif, daima vatansever duygularını izhar ile her fırsatta Türk sultanlarının barbar, hileli ve mürâi olduğu kadar da kana susamış politikasını şiddetle itham eder. Bununla beraber, düşüncesiz hareketlerle yaklaşan faciada, imparatorluğu fena durumda terkederek dağılmasına sebeb olan Hellenleri takbih etmeği de ihmal etmez" mütalaasında bulunuyor (s. 178).

Anonim müellifinin ne kadar tarafsız olduğunu ve hele nâşirinden ne derece ileride bulunduğunu evvelce (Belleten XVIII, 69, 1954 Ocak, 52-58. s.) izahetmiş-tik; bu tedkikimiz yakında fransızca olarak ta neşredilecektir. Burada şu kadarına işaret edelim ki nâşir tarafından müellife atfedilen ve Türk sultanları hakkındaki ağır lisana Anonimde aslâ rastlanmamaktadır. Bu tarz tahriflerin ilmî bir eserde yeri olmayacağı şübhesizdir.